

2. Ajemoglu, D., & Robinson, J. A. (2016). Why some countries are rich, and others are poor. The Origin of Power, Prosperity and Poverty. Retrieved from offline resource (.fb2) [in Russian].
3. Voslensky, M.S. (1990). Nomenklatura. The Ruling Class in the Soviet Union. London [in Russian].
4. Latour, B. (2006). There was no new time. Essay on symmetric anthropology. St. Petersburg [in Russian].
5. Manjkovsjka, R.V. (2016). Museums of Ukraine in the socio-historical challenges in XX – beginning XXI century. Lviv [in Ukrainian].
6. Ostrovska-Luta, O.B. Public Ability: Case of Arsenal. Retrieved from: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/suspilna-spromozhnist-mystetskyi-arsenal.html> (application date: 01/08/2018) [in Ukrainian].
7. Popper, K. (1994). The Open Society and Its Enemies. Kyiv [in Ukrainian].
8. Strategy of the National Cultural-Artistic and Museums Complex "Mystetskyi Arsenal". Retrieved from: <https://artarsenal.in.ua/en/strategiya-rozvitku-kompleksu/> (Applying Date: 08/01/2018) [in Ukrainian].
9. Hudson, K. (2001). Museums of Influence. Novosibirsk [in Russian].
10. Chervonik, O. Arsenal Modernism. Retrieved from: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/arsenalnyi-modernizm.html> (application date: 01/08/2018) [in Ukrainian].
11. Shola, T. (2013). Eternity does not live here anymore. A glossary of museum sins. Tula [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 06.10.2018 р.

УДК 792.028

DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2018.153023>

Хлисту́н Олена Сергіївна

кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри шоу-бізнесу
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID 0000-0002-1764-6559
with_joy@ukr.net

ВІРА В ПЕРЕВТІЛЕННЯ У СВІТОВІЙ МІФОЛОГІЇ

Мета роботи. Дослідження пов'язане з питанням віри в перевтілення в міфології. Його основне спрямування – аналіз витоків міфічних уявлень як складової загальної віри людини. До аналізу залучені думки і бачення цієї проблематики відомими дослідниками, філософами, наявні писемні джерела та міфічні перекази. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні історично-порівняльного, компаративного та логістичного методів. Їх застосування сприяє діахронно аналізувати явища первісної культури та міфічних вірувань. В окремих випадках застосовуються елементи структурного аналізу для виявлення сутності віри в перевтілення. **Наукова новизна** роботи полягає в розкритті загальної сутності віри в перевтілення в міфології та її місця в житті сучасної людини як духовного опертя; особливостей витоків міфічних мотивів; шляхів ствердження та поширення їх в культурі народів від давнини і до сьогодні; особливостей зв'язку вірувань в перевтілення з явищами природи та подіями в житті людей. **Висновки** полягають в тому, що розкриття загальної сутності віри в перевтілення в міфології створює можливість дати наукову оцінку значення її в сучасному житті народу, кожної окремої людини та розвитку культури загалом.

Ключові слова: віра; перевтілення; міфічні вірування.

Хлисту́н Елена Сергеевна, кандидат искусствоведения, доцент, заведующий кафедрой шоу-бизнеса Киевского национального университета культуры и искусств

Вера в перевоплощение в мировой мифологии

Цель работы. Исследование связано с вопросом веры в перевоплощение в мифологии. Его основное направление – анализ истоков мифических представлений как составляющей общей веры человека. К анализу привлечены мысли и видение этой проблематики известными исследователями, философами, имеющиеся письменные источники и мифические предания. **Методология исследования** заключается в применении историко-сравнительного, сравнительного и логистического методов. Их применение способствует диахронно анализировать явления первобытной культуры и мифических верований. В отдельных случаях применяются элементы структурного анализа для выявления сущности веры в перевоплощение. **Научная новизна** работы заключается в раскрытии общей сущности веры в перевоплощение в мифологии и ее места в жизни современного человека как духовного опоры; особенностей истоков мифических мотивов; путей утверждения и распространения их в культуре народов от древности и до сих пор; особенностей связи верований в перевоплощение с явлениями природы и событиями в жизни людей. **Выводы** заключаются в том, что раскрытие общей сущности веры в перевоплощение в мифологии создает возможность дать научную оценку значения ее в современной жизни народа, каждого отдельного человека и развития культуры в целом.

Ключевые слова: вера; перевоплощения; мифических верования.

Khlystun Olena, Ph.D. in Art Studies, Associate Professor, Head of the Department of Show Business of Kyiv National University of Culture and Arts

Faith in reincarnation in world mythology

The purpose of the research is related to the question of faith in reincarnation in mythology. Its main focus is the analysis of the origins of mythical representations as a component of the common belief of man. The analysis involves the thought and vision of this problem by well-known researchers, philosophers, available written sources and mythical retellings. **The methodology** of the research is to apply historical-comparative, comparative and logistic methods. Their application helps to diachronically analyze the phenomena of primitive culture and mythical beliefs. In some cases, elements of structural analysis are used to identify the essence of belief in reincarnation. **The scientific novelty** of the work is to reveal the general essence of faith in the reincarnation in mythology and its place in the life of a modern man as a spiritual support; features of the origins of mythical motives; ways of affirming and disseminating them in the culture of peoples from antiquity to the present; features of communication of beliefs in reincarnation with the phenomena of nature and events in people's lives. **The conclusion** is that the disclosure of the general essence of faith in the reincarnation in mythology makes it possible to give a scientific assessment of its significance in the modern life of the people, of each individual, and of the development of culture in general.

Key words: faith; reincarnation; mythical beliefs.

Актуальність роботи. Система перевтілень в міфології є первісним виток до розуміння природи перевтілення явищ і речей, а також духовного перевтілення людини. Однак більшість досліджень у цій царині характеризується описом та констатацією фактів, і часто супроводжуються тенденційною оцінкою релігійного чи світського характеру без належного наукового аналізу. Інколи – як певні заобони. Однак, коли ми повертаємося до первісних уявлень пращурів, порівнюємо суть давніх міфологічних окреслень з сучасним буттям людини, виникає чимало запитань, які потребують первісного осягнення давніх уявлень. Однак уже в новій інформаційній та науковій інтерпретації. Звідси і постає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тлумачення міфу як символу отримало розвиток у символічній і психоаналітичній школах, які вивчають міфологію (В. Вундт, З. Фрейд, К. Юнг). Найбільш обґрунтовано до вивчення міфу підійшли З. Кассіер у своїй теорії «культурних форм» і К. Леві-Стросс, який вивчав структурний аналіз міфу. Зокрема, Е. Кассіер виявив і проаналізував основні константи міфічного мислення і раціонально досліджував міф як форму творчого впорядкування і пізнання реальності.

Міфологію як цілісний феномен досліджували М. І. Дьяконов, Е. М. Мелетинський, С. О. Токарев, М. І. Шахнович та ін. Поряд із цим, істотний внесок у дослідження релігійного аспекту слов'янської міфології зробили представники «міфологічної школи» – О. М. Афанасьєв, Ф. І. Буслаєв, О. М. Веселовський, О. А. Потебня. Ці вчені розширили і поглибили спектр досліджуваних проблем слов'янської міфології, а їхня творчість стала підґрунтям теоретичного осмислення слов'янського міфологічного матеріалу.

Незважаючи на доволі істотні теоретичні напрацювання, мотиви перевтілення у світовій міфології досліджені недостатньо, що зумовлює здійснення аналізу витоків міфічних уявлень як складової загальної віри людини. Відтак метою статті є – з'ясування витоків міфічних уявлень як складової загальної віри людини на підставі аналізу широкої джерельної бази: відповідних досліджень відомих дослідників, філософів, наявних писемних джерел та міфічних переказів.

Виклад основного матеріалу. Мотив перевтілення у давньому міфічному світогляді людини та міфологічних сюжетах належить до одного з найпоширеніших. І сягає часів її первісного буття. Це виходить із усвідомлення цільності буття, безсмертя живої душі та анімістичної природи його. «Віра в безсмертя у людини, на думку М. Костомарова тісно поєднана із здатністю до роздумів. Ця віра була надзвичайно важливим задатком морального розвитку, вихідним пунктом розумового руху або того, що ми називаємо прогресом. Вона сприяла людині дійти до розуміння й усвідомлення неявного і абстрактного» [5, 259]. Згідно усвідомлення цільності, безсмертя та анімістичної природи існуючого світу, жива душа проходить цілий комплекс інкарнацій, починаючи від рослини, птаха, звіра і завершуючи людиною. «Сама ідея повторних народжень в колесі життя і смерті передбачала в Індії можливість перевтілень і в тварин» [10, 446]. Перевтілення в тварин, птахів, комах в міфологічних сюжетах різних народів світу часто пов'язане з вірою в спорідненість того чи іншого роду, племені з певним різновидом тваринного або рослинного світу – віра в тотемізм. Це явище найбільш поширене в племені Австралії. Тут існує численна кількість міфічних переказів про мандрівки предків-тотемів, які після цього йдуть в інший (підземний) світ, залишаючи після себе якісь сліди у вигляді каменя, скелі, ущелини, водойми або ж перевтілюються в подібні предмети і явища, які потім тут шануються як священні. Поширеними є міфічні перекази про людину-ворона. Так, в одному з них розповідається, що «в місцевості Івопатака колись жило багато нґапа – людино-воронів, які харчувались їстівним корінням манна латьїа. Одного разу західний вітер доніс до них багато орлиного пуху і вони були дуже здивовані, оскільки зазвичай вживали для оздоблення тіла не білий, а червоний пташиний пух. Вождь сказав своїм співродичам: “Залишайтеся тут, а я піду подивлюся звідки цей пташиний пух”. Він перевтілювався на ворона й полетів на захід, досягнувши місцевості Арильярілья. Звідси він пішов далі пішки (очевидно, перевтілювався в людину) і зустрів двох молодих жінок, які копали коріння манна латьїа. Так як вони дали йому дуже мало коріння, він пішов далі в місцевість Мулати. Там було багато чоловіків-латьїа, які запросили його залишитися з ними. Чоловік інкайя (звірина-бандикут) дав йому велике корито коренів. Наступного дня люди мулати пішли за новим запасом, закопавши коріння, що залишилося в землю; а

чоловік-врон, залишившись один, викопав їх, зв'язав у пучки і, закріпивши на своєму тілі, полетів у об-разі ворона назад до Івопатака; там він закопав свою здобич поблизу стійла, щоб інші не знайшли. Невзадовзі після цього мешканці Мулати вирушили в похід, щоб помститися за крадіжку. Туземці Івопатака, коли побачили, що наближається загін месників, сказали їм: "Ось чоловік, який украв у вас всі лат'їа; вбийте його своїми палицями". Чоловік-ворон кинувся тікати, але люди-лат'їа, кинули в нього палиці і він упав. Тоді всі люди-ворони і люди лат'їа увійшли до кам'яної печери і перевтілились там разом із зібраним корінням-лат'їа в чуринги» [9, 522]. В інших міфічних переказах австралійців розповідається про, наприклад про морського орла і його людську дружину, про перевтілення людини в свиню, про сина змії, з голови якого виростає перша кокосова пальма тощо.

Явище віри в тотемних предків характерне й для міфологічних сюжетів інших континентів у тому числі і Європи. Так, в грецькій міфології йдеться про походження племені мирмидонян від мурашки. А засновником Афин вважався змієногий Кекропе [9, 523]. Добре відомі й міфологічні сюжети, що пов'язані демонічними лісовими істотами кентаврами, що являли собою напівлюдину й напівконя. З кентаврами вступав у боротьбу Геракл [7, 115]. У вигляді коня часто зображувався Посейдон, а Деметра жінкою з головою кобили. Рим також за міфічним переказом засновували Ромул і Рем, яких вигодувала вовчиця. У єгиптян у кожному окремому регіоні (номі) шанувалась своя священна тварина, яка поєднувалась з місцевим божеством. У цю тварину божество втілювалось. Китайська династія Інь вважала своє походження від ластівки. А в даоських міфічних переказах ідеться про те, що мати імператора Яо зачала його від червоного дракона. Сама смерть усвідомлювалась як перевтілення. В тварину або людину [9, 77]. У цьому зв'язку показовим є обряд ініціації – посвячення юнака в зрілість, перехід людини в іншу соціальну категорію, прийом до членів громади. Найбільш характерним є посвячення в зрілість. Згідно давнього міфічного усвідомлення воно бачиться як перевтілення юнака – смерть і народження в новій суті. Посвячення належить до одного з інститутів родового устрою. Обряд цей здійснювався за умови настання статевої зрілості юнака. Після проведення обряду юнак уже входив до родово-племінної спільноти як повноправний член її і отримував право на одруження. У різних племен форми обряду мали свою своєрідність, але по суті міфічних бачень виявляли однакове розуміння характеру перевтілення й нового народження юнака. Вважалось, що юнак під час проведення обряду юнак помирав, перевтілювався й знову воскресав уже в новій якості в новому образі. Смерть юнака відтворювалась засобом умовного з'їдання юнака потворною твариною хижою твариною. Вона умовно проковтувала юнака. А після того, як він пробував якийсь час в шлунку потвори, тварина вилльовувала його уже перевтіленим. Для здійснення обряду вибудовувались халабуди, що мали подобу тварини. А вхід (двері) мали подобу пазі звіра. Обряд зазвичай здійснювався в суворій таємниці. І проводився в місті незаймано (первісної) природи, в гущавині лісу або кущів. Тут же проводилося і обрізання частини тіла юнака. А також певні тортури над юнаком. Іншою формою посвячення в зрілість було символічне спалення, варення, рубання юнака на шматки. А потім так само символічно воскрешали його. Воскреслий юнак отримував нове ім'я, на його шкіру наносились ознаки того, що він пройшов обряд. Перед тим юнак мав пройти сувору школу фізичних випробувань, навчитись добре володіти тілом, танцювати, співати, плавати, володіти засобами мисливства тощо. Після того, як над юнаком було здійснено обряд, для нього відкривали певні тайни родового, духовного й релігійного характеру. Проведення обряду в лоні первісної природи і, зокрема, гущавині лісу чи кущів, дослідники пояснюють обставинами міфічного сприйняття лісу як кордону між двома світами: світом мертвих і живих. У грецьких міфічних переказах вхід до Аїду уявлявся дорогою через незайманий ліс. В міфах Мікронезії та уявленнях інших народів за лісом знаходиться країна сонця [10, 56–58]. Нагадаємо і українську загадку про сонце: за лісом-пралісом золота діжа сходить. Релікти обряду посвячення в зрілість збереглися в Європі й Україні до початку ХХ ст. у вигляді прийняття юнака до молодіжної громади певної території. По завершенню такого обряду юнака переодягали в нову сорочку як знак перевтілення й нового народження.

Згідно з міфічними уявленнями предків, по смерті людина може втілюватися в своїх нащадків частково або повністю, відходити й приходити кількаразово: вдосконалюючись і вивищуючись або ж руйнуючись і спускаючись до безодні хаосу. Це відбуватися як в межах одного народу, так і роду. Вперше думка про перевтілення живої душі згадується в найдавнішому священному писанні – індійських Ведах. Тож дослідники здебільше наголошують на індійських та інших зарубіжних джерелах. В давньому індійському світогляді цей процес пов'язується з поняттям «карма» (дія), що спричинює колообіг народження і смерті. Проте в українців він яскраво простежується у розмаїтих зразках фольклору та звичайних переказах. А першою писемна згадка про перевтілення в українців пов'язана з відомим твором ХІІ ст. «Слово о полку Ігоревім» та князем Всеславом, який нібито перевтілювався у вовка і в, так званий віщий час ночі, крику третіх півнів, долав великі відстані по землі. «Всеслав-князь, – зазначає автор твору, – людем судя[в] [я]ше, князем гради рядя[в] [я]ше. А сам – в ніч вовком риска[в] [я]ше. Із Києва дориск[ув]а[в] [я]ше до кур – Тьмутороканя; великому Хорсови вовком путь п'рериск[ув]а[в] [я]ше. Тому в Полотській позвони[ї] [я]ша заутреню рано у святия Софеї в колоколи. А он в Києві звін слиша[в], а ще й віща душа в друзі[м] тілі [15, 37].

За українським народним усвідомленням найчастіше жива душа перевтілюється від померлого діда (баби) чи прадіда (прабаби) до внуків і правнуків. Може також переходити від померлого у раннь-

ому віці братика чи сестрички. «Скажімо, рідні видатного російського письменника Федора Достоєвського вважали, що його душа повторно вселилася в онука Андрійка, який народився рівно через 27 років після смерті письменника 28 січня (9 лютого) 1908 року [16, 546–547]. За народним усвідомленням, жива душа може втілитися також в кількох нащадках наступних поколінь як духовний вияв. Таки вважаються душі геройські полеглих одноплемінників, невинно вбитих та замучених. «Людина як сутність духовна, щоб жити й мати певне спрямування течії життя, потребує в собі духовного опертя. Таким опертям для людини є берег віри її, що розпросторюється в народі в систему вірувань і повір'їв» [16, 22].

Питання віри в перевтілення присвячено багато досліджень як зарубіжних, так і українських авторів. Однак вони, здебільше стосуються сюжетів, що пов'язані з представниками середнього світу – людьми незвичайного типу та представниками нижнього світу – демонів. Сюжети ці, здебільше, є надбанням фольклору. Що стосується перевтілень представників верхнього світу – богів і божеств, то вони якимось залишилися поза увагою дослідників. Можливо це пов'язано з тим, що перевтілення представників середнього та нижнього світів бачиться як щось надприродне, надзвичайне і таке, що спрямоване на злий намір. В народі воно усвідомлювалось як щось негативне, за винятком тих випадків, коли герой, побувавши в середовищі злих сил і, навчившись мистецтву перевтілення, бореться з тими силами або визволяється від них.

Коли ж аналізувати випадки перевтілення представниками верхнього світу, то тут виникають зовсім інші наміри. Часто пов'язані з потребою здійснити щось грандіозне і позитивне. Наприклад, створити світ. Так згідно карело-фінського епосу «Калевала», для створення світу бог всевишній Унко, перевтілюється в селезня. У такій іпостасі його прийняла мати вод і діва неба Ілматар-Каве в образі качки. Після цього качка знесла яйце. А з яйця постав світ. «Із яйця, із нижньої частини вийшла мати-земля-сира, із яйця із верхньої частини постав високий звід небесний...» [11, 322]. Єгипетський творець світу бог Ра з'являється із квітки лотоса, а пізніше перевтілюється сокола. Його уявляли і зображували людиною з головою сокола [9, 358–359]. А мексиканський бог дощу Тлалок, перед тим, як мав знищити існуючий світ, перетворив праведних людей у птахів. «Адже мексиканські індіанці вірили, що світ був чотири рази створений і чотири рази знищений. Один раз – сонцем, другий вітром, третій водою, що завжди грала в житті цієї країни важливу роль. А владарем вод був Тлалок, який в третій раз знищив світ, викликав на землі гігантську повінь, затопив міста і піраміди індіанців, а тих людей, яким було суджено пережити катастрофу, перевтілює у птахів» [12, 106]. Перевтілення міфічного персонажа в птаха характерний мотив у сюжетах про створення світу та людини. Так, китайський бог Шан-ді перевтілюється в ластівку і в такий спосіб зачав сина, який став родоначальником племені інців [9, 347]. Згідно з польським міфічними переказами верховний Бог перевтілюється в зозулю. Тому кування зозулі пророкує долю людини. І після вперше почутого навесні голосу зозулі вважалось за необхідне принести якусь жертву [17, 19]. Подібні уявлення зберігаються і в українців. Системою перевтілень можна вважати і мотив створення основних стихій світу із частин міфічного персонажа: Першолюдини або Першобога. Так, в давньоіндійській міфології соціальні касти суспільства та космічні стихії створюються із частин тіла Першолюдини Пуруші. Для цього його було принесено в жертву шляхом розчленування тіла. Після цього із його рота постають брахмани й жерці, з рук – кшатрії (воїни), з стегон та стоп ніг вайш'ї та шудрі (землероби), дихання – вітер, з очей – сонце, з голови – небо, з вух – сторони світу [9, 351]. Подібно ж і з китайського Пань-гу, який впродовж тривалого часу (кілька тисячоліть) тримав розділені між собою землю і небо, по смерті постали основні стихії світу. «Видох, що вирвався із його вуст, зробився вітром і хмарами, голос – громом, ліве око – ліве око – сонцем, праве – місяцем, тулуб з руками й ногами – чотирма сторонами світу та п'ятьма знаменитими горами, кров – річками, жили – дорогами, саме тіло – ґрунтом, волосся на голові і вуса – зірками на небосхилі, шкіра і волосся на тілі – травами, квітами і деревами, зуби, кістки, кістяний мозок тощо – блискучими металами, міцними каменями, виблискуючими перлами та яшмою, і навіть піт, що виступив на його тілі, здавалось би зовсім непотрібний, перетворився на краплини дощу і роси» [18, 34–35]. Часто перевтілення міфічного персонажу пов'язується з інтимними інтригами чи взаєминами. Так, грецька богиня Дафна, яку переслідував закоханий у неї бог Аполлон, а вона не сприймала його і шукала порятунку засобом молитов до інших богів Олімпу, була перевтілена в лавровий кущ [7, 77]. В Україні цей міф має назву «Зоря, ключі, роса і мед». У ньому йдеться про те, що Зоря на світанку відкриває для Сонця небесні ворота. І ранкове сонце виходить на небо. Ранкове сонце уособлював язичницький Дажбог, який отожднюється з грецьким Аполлоном. Сонце женеться за дівчиною Зорею (Даною, Ладною). Але дівчина останньої миті перевтілюється в росу і падає на землю [4, 64]. Таким чином, перевтілення усвідомлюється не лише як локальне, а й як природне явище змін в природі буття. Чи не найбільш ушвидлює перевтілень міфічних персонажів пов'язується з боротьбою з супротивником. Їх основний мотив – перемога добра над злом. Перемога добра над злом надзвичайно характерний мотив для міфів, що описують подвиги індійського бога Вішну. В індуїзмі – втілення бога Вішну у вигляді героїв Крішни, Рами, вепра, карлика та ін., що здійснюють подвиги на землі мають назву аватара. «Мотив перемоги над злом і прийняття для цієї мети певного образу складає основний зміст про аватари Вішну. У всіх своїх проявах Вішну уособлює енергію, що упорядковує космос. В різноманітних міфологічних і релігійно-філософських системах ця енергія, що найменується як Вішну, постає в безлічі образів: від неозна-

ченого абсолюта до особистісного Бога, в якому людина може відчувати сильну емоційну прихильність» [8, 239]. Для здійснення своїх намірів головні міфічні персонажі верхнього світу перевтілюються в найрізноманітніші образи, часто змінюючи при цьому основне ім'я на якесь інше. Індійський Вішну, за міфічними переказами мав до 1000 образів та імен. «Вішну має багато різноманітних імен, що пов'язані або з його властивостями й атрибутами, або з міфічними подвигами його самого та його аватар. В «Магабхараті» [6] є розділ під назвою «Гімн тисячу імен Вішну» [8, 239] 1008 епітетами названий Шіва в індійських пуранах [6]. Головні боги Київського пантеону князя Володимира також для здійснення певних функцій мали образне перевтілення й змінювали відповідно до цього своє ім'я. Так, Волос, що опікувався мирними зносинами та торгівлею, коли виступав опікуном митців і волхвів, змінював своє ім'я на Велес. У «Слові о полку Ігоревім» автор твору називає віщого Бояна внуком Велесовим [15]. Дажбог, якого ототожнюють з Аполлоном (Геліосом), вважався богом ранкового сонця, одночасно, коли уособлював весняне сонце, виступав під іменем Ярило і ототожнювався з Перуном. Стрибог, окрім основного імені як бога вітрів, мав також імена Похвіст, Позвізд, Посвист, Лад і виступав уже з іншими функціями [14, 25, 66, 143]. Надзвичайно велику кількість епітетів, як єдине жіноче божество в Київському пантеоні, мала Мокоша. «Володіючи незчисленною множиною форм образного втілення, Мокоша наділяється величезною кількістю паралельних найменувань та епітетів. В роботі вона – Прия, коханні Дана-Леля, родинних стосунках Лада, поховальних обрядах – Карна, на родина – Рожениця чи Повитуха, в повір'ях – Мара, обрядових забавах – Маланка, Марена, Маринонька тощо» [13, 100].

Мотив перевтілення присутній і в переказах, що пов'язані з християнством. Зокрема в Євангелії, де йдеться про духовне й фізичне перевтілення Ісуса Христа при його сходженні на гору Фавор. «А через шість день забирає Ісус Петра, і Якова, і Івана, брата його, та й веде їх осібно на гору високу. Він перед ними переобразився: обличчя його, як те сонце, засяло, а одежа його стала біла, як світло. І ось з'явилися до них Мойсей та Ілля, і розмовляли із ним. І озвався Петро тай сказав до Ісуса: «Господи, добре бути нам тут! Коли хочеш поставлю отут три шатра: Для Тебе одне, і одне для Мойсея, і одне для Іллі». Як він ще говорив, ось хмара ясна заслонила їх, і ось голос із хмари почувсь, що казав: «Це Син Мій Улюблений, що його Я вподобав. Його слухайтеся!» А почувши, попадали учні долілиць, і полякалися сильно. А Ісус підійшов, доторкнувся до них і промовив: «Уставайте й не бійтеся!» Звівши ж очі свої, нікого вони не побачили, окрім Самого Ісуса» [1, р. 17, 1–8, с. 1209].

В міфологічних сюжетах різних народів світу існує цілий ряд спільних представників тварин, птахів, комах, рослин у які часто перевтілюються боги, богині, герої тощо. Вони мали окреме традиційне пошанування в різних культурах, видовищах та обрядах народів. а також у повсякденному побуті людей. У єгиптян особливе пошанування мав чорний бик з особливими білими плямами, який був одноїменним до бога плодючості Апіса. За міфічними переказами саме в такого бика втілювався бог Апіс. Центром пошанування культу Апіса вважався Мемфіс. Тут на честь його проводились щорічні видовища. Єгиптяни вірили, що обрядовий біг Апіса сприяє заплідненню як рослинного так і тваринного світу та доброму врожаю. За віруваннями предків, у тому числі й українців, доброму врожаю сприяють мертві, вони вважаються подателями дощу і тепла. За міфічними переказами єгиптян в Апіса втілювався також бог мертвих Озіріс [8, 92] В Україні ще до середини ХХ століття також традиційно під час тижня масниць та в період святкування дня Юрія (Георгія) пошановувався бик. У ці дні його бика (бугая) водили вулицями. А його доторк до когось вважався священним і таким, що сприяє добробуту. За віруванням предків-українців у бика-тура втілювався бог Перун та весняний бог Ярило. В дохристиянський період в Києві бик-тур мав особливе пошанування. В Іпатіївському літописі згадується Турова божниця, яку на думку дослідників було встановлено на місці капища Тура. З прийняттям християнства бика-тура стали вшановувати також на день пророка Іллі. Для цього громадою вигодували бика і потім забивали його. [2, 63, 72]. Зображення бика як символу плодючості, в якого перевтілювалось багато головних міфічних персонажів різних родів і племен, простежується в Україні ще від часів неоліту [3].

Живого бика Апіса єгиптяни Мемфісу тримали в окремому приміщенні неподалік від храму Птаха, душею якого вважали Апіса. Корову, яка народжувала цього бика також тримали в особливому приміщенні. Корова має обрядове пошанування майже у всіх європейських народів В Україні корова має також особливе пошанування. Традиційно на неї не можна грубо лаятися, їй постеляється на постіль обов'язково соломка. А народжене нею телятко ще донедавна в родині усвідомлювалось як свято, його заносили до хати і клали на соломі. Існує й міфічне уявлення про небесну корову як уособлення плодючої сили сонця. Згідно хетсько-хуритського міфу бог сонця закохується в корову. Після цього він перевтілюється в юнака і починає вести з нею любовні інтриги. Після зустрічі з ним, корова вагітніє і народжує сина людину [9, 6]. У грецькій міфології дружина Зевса Гера перевтілює свою суперницю Іо на корову [7, 59].

Подібно образу бика в різноманітних зображеннях від найдавніших часів простежується образ жаби як символу родючості. Водночас у різних народів світу в міфології та фольклорі поширені сюжети про перевтілення в образ жаби. В українців перевтілення в жабу більше поширене у фольклорі.

У багатьох міфологічних сюжетах народів світу поширеним є перевтілення людей або демонів у вепрів (кабанів або свиней). Вепр усвідомлювався як руйнівна сила, як символ військової могутності.

У німців існує переказ про походження племені від двох братів, одного з яких звали вепр. Мотив перетворення старця-бога у вепра зустрічається в гомерівському епосі. Одним із занять богів японської міфології є полювання на вепрів. В індоіранській міфології герой знищує демона саме в образі вепра. Вепр найчастіше усвідомлюється як втілення демонічної сили. У міфології балтійських слов'ян вепр бачиться як знак біди або катастрофи. Він з'являється, блискаючи білими кликами із вод моря, кожного разу, коли священному місту Ретра загрожує небезпека. А згідно кельтських міфічних переказів, у вепра був перетворений богами валлійський цар за вчинені гріхи. Мотив перетворення людей у свиней за гріхи присутній також у грецькій хетській та інших міфологіях. Вепр як втілення демонічних сил присутній і міфічних переказах племен Південної Америки. Таке перетворення загрозувало чоловікам, які не принесли жінкам здобичі у вигляді риби. А в одному з переказів ідеться про те, що ціле поселення було перетворено у свиней за образу вихованця бога Тулана [8, 232–233]. Про перетворення від свиней ідеться і в євангельських переказах про діяння Ісуса Христа. «І, як прибув Він на той бік, до землі Гадаринської, перестріли Його два біснуваті, що вийшли з могильних печер, дуже люті, так що ніхто не міг переходити тією дорогою. І ось вони стали кричати, говорячи: «Що Тобі, Сину Божий, до нас? Прийшов Ти сюди передчасно нас мучити?» А подаль від них пасся гурт великих свиней. І просилися демони, кажучи: «Коли виженеш на, то пошли нас у той гурт свиней». А Він відповів їм: «Ідіть». І вийшли вони, і пішли в гурт свиней. І ось кинувся з кручі до моря весь гурт, – і потопився в воді. Пастухи ж повтікали; а коли прибули вони в місто, то про все розповіли, і про біснуватих» [1, р. 8, 28–33, с. 1195].

Висновок. Віра в перетворення є дуже поширеним явищем в міфологічних сюжетах і характерне для всіх континентів і народів. Викликається воно багатьма обставинами: потреба звершити щось грандіозне, і явища перетворення в першопредків; спосіб перемоги над супротивником; любовні інтриги; помста та інші обставини життя й діяльності міфічних персонажів. Смерть також міфічно усвідомлюється як одна із форм перетворення живої душі. Умовним перетворенням бачився обряд посвячення в зрілість. Перетворення може уявлялось повним або частковим. З перетворенням міфічного персонажа часто пов'язується і зміна його імені. Мотив перетворення характерний і для християнства.

Література

1. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту : із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена. Ювілейне видання з нагоди тисячоліття християнства. [Б. м.] : Євангельсько-Лютеранська місія – Думки про Віру, 1988 (Німеччина). 1528 с.
2. Боровський Я. Є. Світогляд давніх киян. Київ : Наук. думка, 1992. 176 с.
3. Даниленко В. Н. Космогонія первобитного общества. Фастів : Славутич, 1997. 196 с.
4. Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні. Київ : Молодь, 1989. 304 с.
5. Костомаров М. І. Славянська міфологія : вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ : Либідь, 1994. 384 с.
6. Махабхарата : в 49 томах / пер. Б. Л. Смирнова. Ашхабад, 1950-1976.
7. Мифологический словарь / Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР. Ленинградское отделение. Ленинград, 1961. 292 с.
8. Мифы народов мира : энциклопедия в 2-х томах. Москва : Сов. Энциклопедия. Т. 1, 1991. 671 с.
9. Мифы народов мира : энциклопедия в 2-х томах. Москва : Сов. Энциклопедия. Т. 2, 1992. 719 с.
10. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки. Ленинград, 1987. 368 с.
11. Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси. Москва : Наука, 1988. 784 с.
12. Стингл М. Тайны индейских пирамид / пер. с чешс. О. М. Малевича. Москва : Изд-во «Прогресс», 1982. 248 с.
13. Ткач М., Данилевська Н. Ключальний міст: джерела української міфології. Київ : Сніва, 1995. 200 с.
14. Ткач М. М. Слово о полку Игоревім: графічна реконструкція, переклад, словник-довідник / вступ. слово М. А. Шудря. Київ : Перун, 2008. 224 с.
15. Ткач М. М. Українська звичаєва культура : монографія. Київ : Вид-во «Ліра-К», 2018. 592 с.
16. Фаминцын А.С. Божества древних славян. Санкт-Петербург, 1995. 365 с.
17. Юань Кэ. Мифы древнего Китая : пер. с кит. / предисл. Б. Л. Рифтина ; худож. Л. П. Сычев. Москва : Наука, 1987. 528 с.

References

1. The Bible or the books of the Holy Scriptures of the Old and New Testament: translated from the language of Hebrew and Greek into Ukrainian. (1988). Jubilee Edition on the occasion of the Millennium of Christianity. [No city]: Evangelical Lutheran Mission – Thoughts on the Faith (Germany). 1528 pp. [in Ukrainian].
2. Borovsky, Ya.E. (1992). Worldview of ancient Kiev. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
3. Danilenko, V.N. (1997). Cosmogony of the primitive society. Fast: Slavutich [in Russian].
4. Znojko, O.P. (1989). The myths of Kyiv land and the events of ancient times. Kyiv: Molod [in Ukrainian].
5. Kostomarov, M.I. (1994). Slavic mythology: Selected works on folklore and literary criticism. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
6. Mahabharata: in 49 volumes (1950-1976). (B.L. Smirnov, Trans). Ashgabat [in Russian].
7. Mythological Dictionary / State educational and pedagogical publishing house of the Ministry of Education of the RSFSR. Leningrad branch. Leningrad, 1961. [in Russian].
8. Myths of the peoples of the world: encyclopedia in 2 vol. (1991). Moscow: Soviet Encyclopedia. Vol. 1 [in Russian].

9. Myths of the peoples of the world: encyclopedia in 2 vol. (1992). Moscow: Soviet Encyclopedia. Vol. 2 [in Russian].
10. Propp, V.Ya. (1987). Historical roots of a fairy tale. Leningrad [in Russian].
11. Rybakov, B.A. (1988). Paganism of Ancient Russia. Moscow: Nauka [in Russian].
12. Stingl, M. (1982). Secrets of the Indian pyramids / translation from Czech O. M. Malevich. Moscow: Progress, [in Russian].
13. Tkach, M., Danilevskaya, N. (1995). Selection Bridge: Sources of Ukrainian Mythology. Kyiv: Snyva, [in Ukrainian].
14. Tkach, M.M. (2008). The word about Igor's regiment: graphic reconstruction, translation, dictionary-reference / introduction. word by M. Shudrya. Kyiv: Perun, [in Ukrainian].
15. Tkach, M.M. (2018). Ukrainian common culture: monograph. Kyiv: "Lira-K" [in Ukrainian].
16. Famintsin, A.C. (1995). Deities of ancient Slavs. St. Petersburg [in Russian].
17. Yuan Kei (1987). Myths of ancient China: translation from Chinese / predisl. B. L. Riftin; artist L.P. Sychev. Moscow: Nauka [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 21.08.2018 р.

УДК 351.85/32.019.5
DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2018.153025>

Шевченко Марина Іванівна
кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID 0000-0003-0960-513X
ua.kiev.marina@gmail.com

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ МЕДІА В ПЕРЕФОРМАТУВАННІ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Мета дослідження – аналіз ролі та функцій громадських медіа у вирішенні завдань переформатування культурної політики в Україні на сучасному етапі. **Методологія** дослідження ґрунтується на застосуванні методу системно-структурного аналізу, компаративного методу, що дозволяє виявити взаємозв'язок між процесами модернізації сучасної медіа-політики та культурної політики на основі співставлення вітчизняного і зарубіжного досвіду. **Наукова новизна** полягає в аналізі нових форм соціальних комунікативних практик і стратегій культурної політики із використанням сучасних інформаційних технологій і, передусім, громадських медіа, а також в окресленні шляхів модернізації державної медіа-політики. **Висновки.** В інформаційну епоху виникає необхідність ширшого розуміння поняття «культурна політика», адже інформаційний простір стає простором розвитку культури та формування громадської думки. Тому важливою умовою суспільного прогресу стає інтеграція культурної та інформаційної політики держави. Дієвим чинником цього процесу мають стати громадські медіа – суспільне теле- і радіомовлення, інтернет-комунікації, які потребують державної та суспільної підтримки, економічних і політичних гарантій їх незалежності, закріплених на законодавчому рівні. Незалежні громадські медіа – важливий елемент функціонування громадянського суспільства та дієвий чинник демократизації й децентралізації культурної політики.

Ключові слова: громадські медіа; культура; культурна політика; інформаційна політика; суспільне мовлення; демократизація.

Шевченко Марина Іванівна, кандидат культурології, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв

Роль общественных медиа в переформатировании культурной политики: украинский опыт

Цель статьи – анализ роли и функций общественных медиа в решении задач переформатирования культурной политики в Украине на современном этапе. **Методология** исследования основана на применении метода системно-структурного анализа, сравнительного метода, позволяющих выявить взаимосвязь между процессами модернизации современной медиа-политики и культурной политики на основе сопоставления отечественного и зарубежного опыта. **Научная новизна** заключается в анализе новых форм социальных коммуникативных практик и стратегий культурной политики с использованием современных информационных технологий и, прежде всего, общественных медиа, а также определение путей модернизации государственной медиа-политики. **Выводы.** В информационную эпоху возникает необходимость более широкого понимания понятия «культурная политика», ведь информационное пространство становится пространством развития культуры и формирования общественного мнения. Поэтому важным условием общественного прогресса становится интеграция культурной и информационной политики государства. Действенным фактором этого процесса должны стать общественные медиа – общественное теле- и радиовещание, интернет-коммуникации, которым необходимы государственная и общественная поддержка, экономические и политические гарантии их независимости, закреплённые на законодательном уровне. Независимые общественные медиа – важный элемент функционирования гражданского общества и действенный фактор демократизации и **децентрализации** культурной политики.

Ключевые слова: общественные медиа; культура; культурная политика; информационная политика; общественное вещание; демократизация.